

«ПСИХОЛОГІЧНІ ПРИЧИНИ
ВЖИВАННЯ
НЕПОВНОЛІТНІМИ
АЛКОГОЛЮ ТА НАРКОТИКІВ

Подолання алкоголізму та наркоманії неможливе без з'ясування причин цих негативних явищ.

Найчастіше до алкоголізму та наркоманії підлітки вдаються через життєвий досвід, помилки в шкільному та сімейному вихованні. Наркологи та психіатри на перше місце ставлять патологію розвитку особистості, тобто спадкові вади у функціонуванні вищої нервової Діяльності. Це, насамперед, діти з психопатичними рисами характеру, невротичні, емоційно нестійкі, розумово відсталі.

На думку психологів, жодна з цих причин не є тією, що безпосередньо детермінує виникнення бажання вживати алкоголь чи наркотики. Таким чином, детермінантою виникнення алкоголізму та наркоманії неповнолітніх виступають не зовнішні обставини, і навіть не внутрішні особливості, а свідомість, внутрішній світ самого підлітка.

Життя людини може складатися по-різному, стан здоров'я — також, але головним у ньому буде те, як сама людина сприймає всі ці обставини, як вона ставиться до оточуючих, як переживає події свого буття. Саме це є предметом психологічного аналізу і саме це визначає, чому одна дитина, незважаючи на несприятливі умови життя, виростає достойною людиною, а інша, що виховується начебто в заможній, благополучній сім'ї, починає вживати алкоголь або навіть наркотики.

Сенс алкоголізму та наркоманії полягає в тому, що людина змінює свій психічний стан штучним шляхом. Отже, віднайти психологічні причини виникнення наркоманії та алкоголізму у неповнолітніх — означає відповісти на запитання: "Чому підліток хоче змінити свій психологічний стан саме штучним шляхом?", і відповідь на це запитання треба шукати в дослідженні психологічних особливостей підлітків, котрі вживають алкоголь, або епізодично — наркотичні речовини.

Результати досліджень свідчать, що головні мотиви більшості підлітків вражають беззмістовністю. Так, 79 % підлітків, розповідаючи про своє життя, уподобання, відзначають, як найулюбленіші, пасивно-розважальні види діяльності: "Люблю сидіти та "балдіти" під музику" тощо.

Якщо порівняти ці дані з міркуваннями звичайних дівчат і хлопців, у яких переважають мотиви спостереження, самореалізації, престижу, самовдосконалення, складається враження, що підлітки, які схильні до алкоголізму та наркоманії, живуть наче уві сні, ніколи не замислюючись над тим, що і для чого вони роблять.

Цей висновок стосується і мотивів уживання наркотиків. Так, 43 % підлітків пояснили: їм це подобається; 27 % — було цікаво спробувати дію психоактивних речовин; 24 % — нічого не могли пояснити; 6 % — не хотіли відставати від своїх друзів. Зрозуміло, що такі висловлювання підлітків фіксують лише зовнішні, поверхові мотиви, і це не випадково. Адже для усвідомлення складних, глибинних, реально діючих мотивів своєї поведінки людина повинна мати досить високий рівень розвитку особистості, певні навички самоаналізу, прагнення зрозуміти себе.

Відомо, що рушійною силою життєдіяльності людини є потреби.

Задоволення будь-яких потреб супроводжується позитивними емоціями. Людина, яка не має відхилень у розвитку особистості, вже в підлітковому віці добре усвідомлює зв'язок між своїми діями, задоволенням своїх потреб та позитивними емоціями.

Мотиви вживання алкоголю юнаками та дівчатами істотно відрізняються. Так, традиційні мотиви є домінуючими для юнаків та дівчат, а ось на другому місці в юнаків стоять гедоністичні мотиви, тобто бажання отримати фізичне та психологічне задоволення від дії алкоголю, а в дівчат — псевдокультурні мотиви, тобто вплив соціального мікро середовища. Третє місце для юнаків посідають мотиви позбавлення нудьги, апатії, "порожнечі", бажання підвищити ефективність поведінки, а для дівчат — підкорення впливу окремих осіб або референтної групи, наслідування і аж потім — гедоністичні мотиви. На останньому місці стоять мотиви, пов'язані з демонстративною функцією алкоголю.

Матеріали досліджень засвідчили низький рівень самоусвідомлення підлітками, схильними до алкоголізму, рис своєї особистості, практичну відсутність навичок самоаналізу і вміння описувати себе. Аналіз результатів свідчить про значні відхилення у розвитку самосвідомості підлітків, які вживають алкоголь чи наркотики. Їхні самооцінка та рівень домагань суттєво відрізняються від показників підлітків групи "норма" і важких у вихованні учнів, які не вживають алкоголю та наркотиків. Підлітки, схильні до алкоголізму, одразу ж відмовляються від праці, тільки-но зіткнуться з труднощами. Подібна поведінка спостерігалась у 57 % таких підлітків. Страх перед невдачами, небажання навіть спробувати подолати труднощі свідчить про високий рівень невпевненості у своїх можливостях, інтелектуальних здібностях. Однак, незважаючи на це, у них занадто високий рівень домагань. Це виявляється і в їх висловлюваннях, і в динаміці вибору складності завдань залежно від успіху чи невдачі

Особистість підлітка, який вживає наркотики або алкоголь, значно відрізняється за деякими параметрами від звичайних підлітків. Це дає підставу вважати, що існує схильність до вживання наркотиків або алкоголю. Діагностика такої схильності дає змогу своєчасно виявляти підлітків, які потребують особливої уваги. Надалі з такими дітьми треба проводити спеціальні психологічно-педагогічні заходи, спрямовані на корекцію структурних компонентів їх особистості.

Важливим напрямом діяльності служби психологічної допомоги неповнолітнім повинна бути робота з родинами таких підлітків, а також з дітьми, батьки яких зловживають алкоголем.

Боротьба з наркоманією відбувається під гаслом: "В нове тисячоліття — без наркотиків". Рік від року ця проблема стає дедалі актуальнішою і для України. Хоч це соціальне зло з'явилося в нашій країні порівняно недавно, проте вже встигло накоїти чимало лиха. Поняття "наркоманія" означає звикання, пристрасть до деяких токсичних отруйних речовин: синтетичного або рослинного походження; Характерною особливістю

дії цих речовин є створення в людини непереборного потягу до повторного їх вживання і щоразу в більших дозах. Досить швидко, майже одразу, "забавляння" наркотиками перетворюється в справжню рабську залежність. Настає надзвичайно важка розплата: занепад сил, безсоння, схуднення, жовто-сіра шкіра, старіюче обличчя, випадання зубів. З кожним днем організм вимагає все більших і більших доз наркотика — в десятки і сотні разів. Доходить до того, що-навіть декілька смертельних для звичайної людини доз не дають наркоману очікуваного ефекту. А не введення в організм цієї отруйної речовини викликає важкий хворобливий стан, так званий абстенентний синдром, синдром відняття наркотика, або "ломка". З'являється неймовірний біль у м'язах, наркоман не може ні їсти, ні пити, бо йому боляче жувати і ковтати. До того ж спостерігається сильний біль в животі, а також занепад в серцевій діяльності, часті судомні приступи. Тяжка "ломка" небезпечна для життя. Тепер гонитва за наркотиком стає не для того, щоб мати відчуття задоволення, а щоб не померти. Чим молодший наркоман, тим згубніше діє цей дурман на його організм. Немає жодного органа, якого б не зачепило руйнування наркотику. Навіть короточасне вживання цієї отрути юнаком або дівчиною згубно позначається на здоров'ї їхніх майбутніх дітей. Це можуть бути різні форми розумової недорозвиненості, епілепсії та інші важкі розлади. Тривалість життя людей, які почали вживати наркотики в молодому віці, не перевищує 30-35 років. Майже половина їх, за статистичними даними, закінчує життя самогубством, а решта помирає від фізичного і психічного виснаження. До речі, в обласному наркологічному диспансері на обліку перебувають 528 наркоманів, 90 % з них — Молодь до 30 років. !..*

А у держави немає єдиної політики щодо профілактики асоціальної поведінки підлітків. На дні пляшки чи кінчику "голки" криється, як відомо, багато соціальних проблем. Тим паче, коли йдеться про неповнолітніх.

Які соціальні чинники провокують поширення алкоголізму та наркоманії серед підлітків?

Алкоголь, як відомо, є слабким наркотиком, тому це речі одного порядку. Поширена думка про те, що алкоголізм і наркоманія пов'язані з економічною ситуацією, не зовсім коректна, особливо якщо простежити динаміку цих явищ в Україні, починаючи з 60-Х минулого століття. Із року в рік вони наростали. Головний чинник, який "стимулює" чи, навпаки, перешкоджає не тільки наркоманії та алкоголізму, а й іншим формам девіантної поведінки (злочинність, бродяжництво, проституція, — це сім'я. Йдеться про те, який характер стосунків між батьками, батьками та дітьми (відчуження або взаєморозуміння), повна чи неповна сім'я. Наркоманія сьогодні дуже "помолодшала". По-друге, — поява важких наркотиків (героїн, ЛСД1Г Наступна особливість — вживання наркотиків та алкоголю домашнього або кустарного приготування. Далі — "відповідне" найближче оточення. Наприклад, в одному з опитувань

неповнолітніх 44 % заявили про те, що не раз спостерігали ситуації, коли батько приходив додому, вибачте, п'яним до нестями. Подібну, відповідь дали стосовно матері — 3 %, інших родичів — 18 %. Недавно ми провели опитування 800 учнів у Києві (15-16 років). Це відносно благополучна категорія — жителі столиці, учні шкіл, ліцеїв, гімназій, коледжів. За останні чотири роки підвищився рівень інформованості про небезпеку алкоголю та наркотиків. Однак він усе ще низький. Близько третини опитаних відповіли, що їм нічого не відомо про фізичні й психологічні наслідки прийому наркотиків. Турбує також факт, що для значної частини учнів не складає великих труднощів "дістати" наркотики, тобто вони стикаються з випадками продажу й вживання наркотиків у своєму соціальному оточенні.

Проблема дозвілля і позаучбової діяльності зараз стоїть досить гостро. Колишню систему позашкільної роботи за місцем проживання зруйновано, систему шефських зв'язків між підприємствами та навчальними закладами (в ній було багато й позитивних моментів) теж. Підприємствам зараз не до шкіл. Соціально-культурну інфраструктуру позашкільного виховання або комерціалізовано, або не розвинуто (особливо в малих містах і селах). Якщо фінансовий стан батьків дозволяє — то дитина займається іноземними мовами, спортом, музикою тощо. Інакше — вона залишена на "вулицю" та напризволяще. До речі, у своїх дослідженнях ми вже помічаємо зниження культурного й освітнього рівня підлітків. Наприклад, літературні переваги перебувають в основному "в рамках" шкільної програми. Культурних та інформаційних можливостей, звичайно, зараз більше. Проте ці можливості переважно платні. За нашими оцінками, у Києві для чверті неповнолітніх установи культури, дозвілля, спорту тощо недоступні через фінансову неспроможність батьків. А в середньому в Україні цей показник утричі вищий.

Алкоголізм

У старій перській легенді читаємо про князя Джемішида, який! насолоджувався смаком винограду. Щороку він оплакував кінець! плодоношення виноградної лози. Однієї осені, щоб і далі можна) було споживати виноградні грона, він велів скласти їх у дзбани. Та] за кілька тижнів був розчарований: його скарб перетворився темний напій із гострим запахом. Може, це злі духи отруїли його запаси? Принаймні так твердили жерці. Дзбани перенесли в темний] закуток і підписали: «отрута».

Тим часом одна з дружин князя впала в тугу і втратила бажання жити, бо не могла змиритися з близькою старістю. Вгледівши дзбани з «отрутою», вона подумала про самогубство. На її здивування, перша чарка напою замість страждань принесла задоволення. Наступна створила ілюзію, що вона знову молода дівчина, і життя здалося їй сповненим принад.

Так відкрили дивну, смачну «отруту». Ця проста легенда правдиво описує алкоголь, механізм його дії та ілюзії, які він створює. Тепер майже немає князів та розкішних палаців, натомість трапляється багато «сумних принцес». Людина часто буває пригнічена та сумна. Вона шукає втіхи після життєвих катастроф. Часто страждає від безнадії та комплексів.

У ХХ столітті немає причини скаржитися на брак реклами цього «заспокійливого» напою. Полиці алкомаркетів вражають асортиментом виробів, незвичайною формою та кольором пляшок. Розмаїття етикеток заворожує погляд. Щоб втримати здорову дистанцію щодо цього всього, потрібна неабияка витримка та розсудливість.

Водночас фільми творять ситуаційні стереотипи, які деформують здоровий погляд на проблему алкоголю. Усілякі зустрічі та святкування не минають на екрані без пляшчини. Вигулькуючи з мильної піни, герої Голівуду дружньо простягають до нас руки і келихом шампанського. Чарівна країна безтурботності і розкоші здається такою близькою. Та що насправді?

П'яничка, який, лежачи в снігу на узбіччі дороги, намагається звестися на ноги, викликає співчуття й відразу. Оголена й брудна спина, закоцублі руки вражають. Постає питання: чи саме так м. виглядати людина — володар світу? Як можна так впасти? Чи тіл її і він винен у такому фіналі?

Іноді трагедія починається ще замолоду. Випари алкоголю, п'яне белькотіння домашніх стають часом тією атмосферою, в якій дитина пізнає світ. Свого часу серед маленьких дітей провели дослідження показали їм зображення стола без однієї ніжки. Дитина мала вказати якого елемента на малюнку бракує. Один із юних учасників дослідження сказав, що на столі бракує... пляшки. Коментар зайвий.

Молодіжне середовище також не позбавлене спокус і пресингу пов'язаного з чаркою. Друзі намовляють, відмовитися соромно, аргументи надто сильні: «Що ж ти за хлоп?» Одні зуміють відмовитися, інші — ні. Найбільш ризикують ті, хто починає пити найменшого віку. Однак кожен стоїть перед небезпекою й може «потоваришувати» з алкоголем, якщо не задіє свою силу волі і зуміє сказати «ні».

Люди вдаються до алкоголю з багатьох причин. Це стосується молоді, і дорослих. Відомий психіатр Антоні Кемпінський виокрем кілька стилів пияцтва. Ось деякі з них:

1. Пияцтво, спричинене браком самоакцептації. Людина хотіла б бодай на мить «змінити свій образ» і бути кимсь іншим, кимсь важливішим, ніж є. Спиртне створює таку ілюзію.

2. Контактне пияцтво. Деяким людям язик розв'язується тільки після випитої чарки. Полегшується спілкування з іншою людиною. Алкоголь знімає страх і спонукує відкрити свою душу. В такій ситуації п'яна людина може розповісти незнайомцеві про свої емоції переживання й нездійснені мрії. Не кожен випадковий слухач вартий

цього. Це сумна й штучна форма спілкування, оскільки не заснована справжньому зв'язку. Такі сповіді набирають форми жалісливого монологу.

3. Діонісійське пияцтво. Життя сіре, повне труднощів та клопотів. Деяких людей така буденність пригнічує, тому вони шукають гучних розваг. Якщо б вони жили в старогрецькі часи, то поділи б ентузіазм Діоніса — бога виноградної лози, і охоче приєдналися б до його почту. Бучні українські забави з примушуванням кожного випити чарку до дна своєрідні Діонісії. Опісля настає гіркота похмілля. Галасливі святкування тне одному сусідові не дають заснути та дратують мешканців околиць.

4. Пияцтво «з горя». Трапляється, що людина не може витримати самотності, а світ здається йому таким ворожим. Сімейні негаразди, невдачі на роботі або в навчанні, почуття відчуженості викликають бажання «втопити своє горе». Тоді єдиним прагненням є бодай на мить забути про свої клопоти. Механізм такого пиття безжалісний, оскільки ви тверезівши, людина знову опиняється віч-на-віч з тими ж проблемами, які тепер навіть поглиблюються. І знову ж таки

хочеться втекти від світу. Таким чином людина поступово деградує.

Як бачимо, проблема того, чому людина п'є, дуже складна і підходить до неї треба серйозно. Що раніше зрозумієте складність і наслідки цього явища, то ефективніше зможете йому протидіяти. Видима привабливість алкоголю — це фасад, за яким ховаються людські трагедії. У крамницях, де продають алкоголь, ці драми невідчутні.

Щоб не потрапити в пастку, треба бути пильним. Часто починається з невинного кухля пива. Шанувальників цього питва можна

знайти навіть у середніх класах школи. Бажання сподобатися друзям штовхає на перший крок. Хоч пиво містить лише 5% алкоголю, в молодій людині швидко виникає залежність від нього. Молекули алкоголю настільки малі, що миттєво потрапляють у кров, розходяться по цілому організмові, опиняються в мозкові, викликаючи розлади в його функціонуванні. Алкоголь послаблює самоконтроль, утруднює координацію рухів, мова стає нечіткою. Передозування може призвести до непритомності і навіть смерті. До спиртних напоїв треба ставитися так, як до отрути. Вони пошкоджують травний канал, печінку, порушують роботу серця. Алкоголь негативно впливає на нервову систему, викликаючи

зміну настроїв — від ейфорії до депресії.

Особливо небезпечні напої з градусами для молодого організму. У цій віковій групі його споживання швидко призводить до залежності або алкоголізму. Лікарі підкреслюють, що лікування молодих п'яниць дуже складне й мало коли має успіх. Тому надзвичайно важливо не допустити до виникнення цієї хвороби.

Підкреслюємо, що, потрапивши в молодий організм, алкоголь викликає сповільнення росту, ослаблення пам'яті, утруднює логічне мислення. * З погляду суспільства, алкоголь є порушником громадського порядку. Звідки беруться поламані лавки, розбиті вуличні ліхтарі й інші наслідки вандалізму? Виникають конфлікти зі законом. На дорогах гинуть люди, бо нетверезі водії переоцінюють свої можливості та сідають за кермо.

В Україні є звичай споживання міцних алкогольних напоїв. Бракує, проте, культури їх споживання. Нікому не зашкодить чарка вина в приємному товаристві. Натомість добре «обмиті» застілля і святкування є синонімом низької культури.

Пияк — це сумнівний кандидат на чоловіка. Якщо він навіть створює сім'ю, то найчастіше чинить їй кривду. Пропиває гроші, влаштовує скандали, знущається з дружини та дітей.

Алкоголь, якщо ним зловживати, стає своєрідним тираном, який цілковито неволить людину. Щоб мати ілюзію здоров'я, жертва щоразу потребує нових доз. Це призводить до важкої залежності: людина, у якої вона розвинулася, потрапляє в пастку алкоголізму.

Статистика твердить, що кожний восьмий чоловік у нашій державі з часом стає алкоголіком.

Щоб хворий повірив у власні сили і зміг зупинитися, потрібна підтримка найближчих йому людей та середовища. Повернення до нормального життя вимагає абсолютного утримання від пиття. Тут оточення відіграє дуже важливу роль: не провокувати! Найменша доза алкоголю може повернути залежність. Цього не можна допустити.

Час, який ти зараз переживаєш, — це період вибору, який стане вирішальний для твого майбутнього. Це ти вирішуєш: спробувати пити чи ні. Багато залежить від тебе.

Ф Як! контраргументи ти міг би висунути тим, що намовляють тебе.

Винити чарки: а) на, шкільній екскурсії) 5) на, святкуванні дня народження;

в) на, родинній гостині; г) на, дискотеці?

